НАША БАТЬКІВЩИНА
ОРҐАН
УКРАЇНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧЕ-ТУРИСТИЧНОГО ТОВАРИСТВА „ПЛАЙ"
У ЛЬВОВІ

6. Ч. ЧЕРВЕНЬ 1937. 1. РІК

СТЕПАН ГАЙДУЧОК

Дзядзьо Кисілевський

А звідси гора,
І звідси гора,
Між гороньками
Є школа нова.

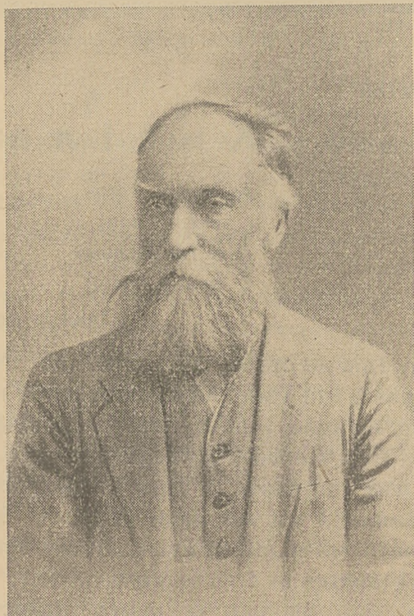
Хто йде домів,
Чи йде горі,
Той школи не минає
Ні ґаздів еї.

(Один із мандрівників у 1909. р.).

Школа стоїть — ґаздів не стало. Школа в Жабї Ільці повстала 1875. р., а від 1878. р. ґаздував у ній Теофіль Кисілевський продовж 43-ох років. Для цієї школи сад на ціле Жабє славний викохав, для мандрівників опорою й опікуном був. Самий на 87. р. життя, 6. травня ц. р. помер. Сотки своїх знайомих пережив, а мав їх тисячі, особливо між мандрівниками, яких взивали таємні наші Карпати. Байдуже, чи це були молоденькі ґімназисти, чи люди зі суспільнинм етажем, кожним однаково опікувався. Всі находили в його домі захист. І правду сказати, що донедавна шукали мандрівники в нього захисту, бо ж туристичні захисти на Гуцульщині, це не так то давнє явище. А мандрівники йшли чи з Ворохти смугою Чорногори на Жабє, чи через Жабє на Буркут, Чивчин, чи Попа Івана. Усякий був у потребі знайти захист і находив його у дзядзя Кисілевського. Про його та його подруги гостинність ішла вістка по цілій Галичині й Буковині. Між українцями й між поляками. А коли по 1900. роках середнєшкільна молодь і студентство щораз частіше йшли шукати в гуцульські гори гарту духа й тіла, придбав він складані ліжка, які на час ферій розкладав у шкільній залі й так став він надовго перед війною творцем шкільних захистів для мандрівників. Шкільні захисти щойно по 1925. році стали ширитися на наших землях за чужими взірцями. Вдень і вночі стояв його дім отвором для втомленого мандрівника, що находив не тільки дах, але й безплатну часом кількаденну гостину, аж поки не прийшов зовсім до себе. От вам фраґмент зі споминів осіб, що найближче до нього стояли: „як помучені прогульковці заснули, забирав їх пірвану обуву, ніс до шевця до направи — очевидно, на свій кошт, — а рано хлопчиська невсилі були пізнати свою обуву. Коли часами недописала прогульковцям погода та у слоту ледви добилися до його хати, ладив теплу купіль. Як же побачив прогульковців коло поблизької жидівської корчми, йшов між них і дорікав, що такі молоді та йдуть до корчми. А прецінь добре бачать напис на його хаті: „Народня школа".

Туди повинні поступити, чи відпочати, чи переночувати — а не в корчмі".

Було цих туристів повнісінько, особливо наших ґімназистів зі Львова, Коломиї, Перемишля. Находили захист і молоденькі мандрівники зі Сокаля, Бережан, Станиславова. Часто це 16-літні самітники, що йшли

Теофіль Кисілевський

за пригодами, часто гуртки з різних міст, які випадково в його домі стрічалися. Не бракувало й нашого студентства високих шкіл, придніпрянців чи наших науковців, які завертали до його дому за захистом і його знаходили. А вже для околиці його дім був центром, куди всі спішили найти розраду й пораду.

Не хочу бути голословним. Хочу дати бодай побіжний перегляд важніших мандрівок і мандрівників, що находили в нього поміч і опіку. Подам це на підставі книги, в яку вписувалися манадрівники від 1904. р., а яку був ласкав надіслати до перегляду його син, Високопреподобний Отець Юліян Кисілевський. Дотепер мабуть ніхто не згадував про ці мандрівки.

В 1904. р. відпочивають у нього ґімназисти з Бережан, що йдуть мандрівкою у Чорногору, коломийці та тернопільці — середнєшкільники прямують до Буркута. Не бракує в його домі й еміґрантів придніпрянців. Це Вол. Дорошенко, ст. філ. моск. університету, й Д. Розов, технік із Київа. В 1905. р. станиславівці під проводом Стахія Стеблецького (оснував туристичне товариство „Чорногора" у Станиславові) пристають у Жабі Ільці, прямуючи у глибину Карпат. Теплими

словами згадує свій побут польська мандрівка, яку провадив А. Лєх, співробітник „Курієра Львовскєґо". Були це переважно студенти високих шкіл, а між іншими Максиміліян Дудрик, що заслужився відтак для польської туристики. Того ж року мандрує по Гуцульщині т. зв. „Чорний квартет", а саме: Клим Гутковський, Т. Стефанович, П. Зволинський, Т. Шухевич. Не бракує прогульковців із Поділля й ґімназистів із Перемишля, яких вів Гнат Колцуняк із Коломиї. А от вам і Микола Міхновський, наш самостійник вписується в його книгу дня 17. VII. 1907. р.: „по важкій подорожі з пригодами на дарабі й жидівській фірі — тішився ласкою й гостинністю Високоповажаного Пана Професора, з подивом оглядав його працю на користь місцевої культури й завзято бавився у круглі з молодіжжю. По добрім відпочинку вдячний турист із Харкова (Україна слобідська), адвокат Микола Міхновський". Разом із ним мандрував лікар ветер. Степаненко з Харкова. В цьому самому році, бо 8. VIII. 1907. переходить за 4 дні з Ворохти смугою Чорногори дванадцятка студентського „Бандуриста". За ними в тиждень пізніше в домі Кисілевських спинюється нова мандрівка. Це перемишляни і львовяни, а там літники з Криворівні, спішать також більшим гуртом у Буркут.

Довшою мандрівкою в 1908. р. тягне трійка львівського „Сокола". Це А. Будзиновський, В. Козак і Роман Гузар. Ідуть вони з Бергомету н./С. і заходять до Жабя Ільці 15. VIII. Не бракує в домі Кисілевських і мандрівників — заточенців із Тарнова та Ряшева. А в 1909. р. відвідує захист Кисілевського прогулька товариства українських студентів політехніки „Основа", яку зорґанізовано з нагоди зїзду української молоді вищих шкіл. Тоді то Кисілевські приміщують у свому „захисті" 26 осіб. А про прогульковців треба було подбати та їх прогодувати. А там уже прогульки так самітників учнів, як і менші, студентські, на Ґаджіну, Попа Івана. Задержується також прогулька львівських соколів, яку веде А. Будзиновський. З ним ідуть Остап Кравець і Б. Т. Шехович. Від 12.—25. VIII. 1909. переходять вони з Сянок через бойківські гори, Ґорґани, Чорногору до Ільці, а відтак до Вижниці. І знову сімох студентів, а між ними Остап Вахнянин і Сев. Левицький, ідуть на Бистрець, Ґаджіну, Шибене, Буркут. Веде польську прогульку начальник польського Сокола у Станиславові — В. Свйонткевич. А всіми клопочеться „дзядзьо". До його дому всі повертають. Переходять через захист дзядзя в 1910. р. студентські прогульки зі Львова, учнівські з Коломиї, а вже 17. IV. 1911. р. поляк Чарняк мабуть зі сином вертає з Чорногори. В цьому році й учні Філії Акад. Ґімн. у Львові, а між ними о. Перфецький, відтак УСС, манджають на Буркут. А, як дальше читаємо, то 13. VII. 1911. р. „прибула до Жабйого (sic!) ґеоґрафічна екскурсія слухачів львівського університету з Мармароських гір через Ворохту". П. директор Кисілевський прийняв її з такою щироукраїнською гостинністю, що змученим і змарганим тижневим побутом на нещасній угорській Русі екскурсантам видалося Жабє земним раєм. „В імені української науки складаємо отсим Вп. Директору нашу найщирішу подяку, 14. VII. 1911., проф. Др. Степан Рудницький, доцент університета, М. Капустяк, інж., Марків, ст. філ., Шпаковський, учитель

II. школи реальної, Теодозій Ставничий, канд. уч., Клюк Андрій, ст. філ., В. Козак" (писав сам Рудницький). І знову учні з Коломиї, Тернополя, Львова, Станиславова, нераз із кількома коронами в кишені та старими черевиками мандрують тижнями й відпочивають у захисті „дзядзя". І Онуфрій Ґецевъ, знаний русофіл, користає з гостини Кисілевського. А в 1913. р. (29. VII.) окупують львівські стрільці під командою І. Чмоли захист дзядзя Кисілевського, відбуваючи свої перші, довгі полеві вправи в часі ферій. А дальше, за рік гостять і справжні УСС і польські леґіоністи та теплою згадкою вписуються гостинному дзядзеві. І навіть ціла чета новобранців УСС у дорозі з Рожнева до Сколя відпочиває у дзядзя (17. VII. 1915. р.).

По війнах мабуть перші туристи, що заходять до дзядзя — це В. Кучабський і Я. Чиж (в 1921. р.). І знову „дзядзьо" отвирає свій захист, але вже у власній хаті. — Прийшло молоде покоління мандрівників. Чимраз рідше завертає воно в його дім. Час від часу користають з його захисту давні мандрівники або пластуни. Та й уже у школі відновлюють захист і мандрівники спиняються там, не знаючи, хто такий чудовий сад виплекав, не уявляючи собі, скільки мандрівників у цій школі з ініціятиви одної гарної людини, без наказу згори, найшло захист і поміч часто в тяжкій хвилині мандрівки.

Згадав я щоважливіші мандрівки, аби память про них не пропала. Ще сотки інших находили у бл. п. Теофіля Кисілевського поміч. Хай же моя згадка буде тою грудкою землі, яку кидаю на його могилу у Хлібичині Пільнім від українських мандрівників, що в нього гостювали. Й мені довелося два рази в часі мандрівки користати з його опіки.

А було б найтривалішою згадкою, якщо б громадянство Коломийщини й Косівщини спромоглося — коли вже не на мандрівничий захист в Жабі Ільці, то бодай на діточу оселю й назвало її його іменем. Була бо нагода придбати таку та своєчасно прогавили її. Треба б взяти приклад із сусідів, що заслуги Гофбауера вшанували захистом його імени на Заросляку.

Хай заслуги й серед нашого громадянство не йдуть у забуття.

ВОЛОДИМИР МАЦЄК

Княже-Митрополиче Стільсько в Миколаївщині над Дністром

В попередньому зшитку „Нашої Батьківщини" розкрив п. Р. Д-ий принади Миколаївщини, яка має багато даних зацікавити не тільки туристів, але й мистців та дослідників. Може не буде зайве причинитися до збільшення зацікавлення Миколаївщиною розкриттям скупих відомостей про давнє минуле цих околиць. Припадком збережені й недавно розшукані письменні залишки старовини дадуть нам тимчасом можність кинути дрібні промінчики на бувальщину села Стільська, яке колись за української Галицько-Волинської Княжої Держави було містечком... Тепер має Стільсько поверх 1700 душ української національности при кількадесяти чужих, і більш, як 250 жител; отже це одно з більших сіл, віддалене 7 км від Миколаєва на схід. Вже певно в найдавніших часах ґеоґрафічні риси Стільська корисно вирізнювали цю місцевість у цілій околиці та присудили їй відограти не останню, хоча покищо нелегку до повного пізнання, ролю. Село з фільварком тягнеться сьогодні здовж дністрянської притоки Колодниці, у своїй північній части розложилося у стіп високого до 70 м горба, який з лівого берега річки видовжується до сходу. Сьогодні, як певно й колись, горб покритий лісом, котрого в цих околицях ще досить. Нетрудно здогадуватися, що тут на горбі, який панує над ширшою околицею, повинно було бути добре оборонне й укріплене місце проти ворожих нападів на ці сторони. Найдавніші письменні вістки про Миколаївщину, автім і про Стільсько, за винятком села Дроговижа, знаного з акту з 1356. р., знані були дотепер з XV—XVI. століть, коли то, наприклад, урядові податкові реєстри польського короля щойно з 1515. р. записали, що Стільсько зі сусіднім Іловом було спалене до тла татарським наїздом. Потім воно відбудувалося й перейшло з рук королів до польської шляхти, а сьогодні стільський фільварок опинився в фундації ґр. Скарбка. Одначе щасливий випадок дозволяє повернути в багато давніші часи існування Стільська, яке вже в початках XIV. століття було містечком. У ватиканськім архіві збереглися скупенькі й не надто ясні записки у грецькій мові, уложені в 1330—1331. рр. писцем московського митрополита Теоґноста, який приїздив у 1328. р. на Волинь до Володимира й перебував тут десь до 1331. р. на те, щоби недопустити до виробу нового галицького митрополита по смерті попереднього, розтягнути над Галицько-Волинською Державою московську єпархію й політичні впливи, а при тім теж загарбати позмозі всей движимий маєток галицьких митрополитів, який навіть московський писар собі списав. Коротко мусимо зясувати щонайважливіше про грецькі записки на загальному історичному тлі, щоби ми могли найти, що дасться, про Стільсько. Хоча ці записки оголосили й ширше ними зайнялися з 1916. р. російські вчені Приселков і Фасмер, а дотепер польські — Пашкевич і Зайончковський, стрічаємо в них довільності й помилки в розумінні записок — очевидно, при деякій заслузі цих

істориків, бо ж досі в українській науці не звернено уваги на зміст цих записок. Та всі згадані вчені поминули досі мовчанкою існування назви Стільська у старій рукописі, хоч справді існувало Стільсько на всіх українських і московських землях одиноке в сьогоднішній Миколаївщині над Дністром.

Від початків XIV. століття відпирали українці енерґійно та з успіхом зазіхання Московщини з Татарщиною на підчинення галицько-волинської церкви, а через те й держави московським митрополитам і князям чи ханам. Галицька митрополія без митрополита, лише з епископом Федором кріпко держалася проти московського митрополита, який саме приїздив у злобних цілях на Волинь. Мав між іншим охоту загорнути всей движимий маєток по померішому галицькому митрополиті Гавриїлові (а не по литовському Теофілеві, як це прийняли задля неясности грецької записки чужі історики) та недопустити до вибору нового. Московський писець записав м. і. таке: „Владичка*) взяв із містечка Стольська" так звучала давня назва**) „30 гривень" (відносно багато в порівнянні з грошевими позиціями з інших рук і місцевостей). „Взяв князь Дмитро 29 коней. Цей сам Владичка держить" (у себе) „золотий хрест" (померішого галицького) „митрополита так само як" (згаданий князь) „Дмитро дальших 5 коней". Не маємо тут місця докладно виказати, що під „Князем Дмитром" треба розуміти не українсько-литовського князя Дмитра-Любарта Ґедиміновича, який запанував у Галицько-Волинській Державі щойно від 1344—5. р., а вчасніше, особливо перед 1340. р. не мав ніякого уділу в ній, тільки й одиноко князя Дмитра Детька, який не був боярином, але членом української династії Романовичів і коротко правив державою від 1340. р. За життя Болеслава Юрія II, що сильно поширював католицизм і чужі впливи в українській державі й тим уможливлював таки московські вмішування й зазіхання, Детько займав у державі перше місце по пануючім князеві. Знову ж під особою ближче незнаного зі записок Владички можна буде найпевніше здогадуватися тільки якоїсь особи також дуже високо поставленої, правдоподібно духовного стану, мабуть — чи не галицького епископа Федора, що був призначений на українського митрополита і згодом таки мимо акції Теоґноста став митрополитом. Бо, чи хто інший, головно світський мав би право й посмів би зберегати в себе церковно-митрополичу інсиґнію — золотий хрест — і відмовляти його видачі московському митрополитові, який — сам грек із походження — не без попертя тодішнього царгородського патріярха в таких цілях приїздив на Волинь. Очевидно, князь Дмитро Детько, Владичка (із здрібнілим іменням від „владика") — галицький епископ Федір відмовилися передати захланному Теоґностові та його дворові маєток померішого галицького митрополита — правну власність української церкви. Теоґност, якому українці ударемнили пляни, повернувся в Московщину й більше в межі української держави „гостем' не посмів показаттися, а українська самостійна митрополія змогла ще потривати.

Тепер щойно дасться сказати дещо про містечко Стільсько у княжій

*) *„ὁ Βλαδίτηικας"*; **) *„τὸ Χορίον Στόλσκον"*.

добі й хоч це будуть здогади, але правдоподібні. Перехowані фраґменти грецьких записок мають таку вимову, що на доволі великому наддністрянському просторі (вийнявши, очевидячки, Галич!) мало містечко Стільсько якесь непересічне значення, відогравало не якунебудь ролю. Є підстави до здогадів, що Стільсько належало до маєтків української галицької митрополії й серед її дібр воно було безпечним місцем, де можна було на час зберігати зібрані з поблизьких митрополичих сіл доходи та гроші. Отже, у Стільську, здається, містився місцевий заряд над околичними митрополичими добрами. Така місцевість мусіла бути відповідно забезпечена перед ворожими нападами, тому над містечком Стільськом на високому горбі мабуть стояло городище з укріпленнями. Але, видко, перед московським митрополитом і його духовним почотом таки краще було галицькому владиці, а покищо епископові, позабирати зі Стільська до Галича чи деїнде українське митрополиче добро і взагалі все зберегти при собі, усувати зперед Теоґностових очей грошеву покусу, бо ж годі було в нутрі української держави боронити українцям свого добра перед церковними достойниками оружжям. Що й ми не думали б про записку про Стільсько, лишиться певною річчю визначніше становище містечка Стільська в його околиці у княжій добі. І тут ще може буде вдячне поле для історично-археольоґічних розслідів.

ДЖЕРЕЛА Й ЛІТЕРАТУРА.

М. Приселковъ и М. Фасмеръ: „Отрывки В. Н. Бенешевича по исторіи русской церкви XIV вѣка“. (Извѣстія отдѣленія русск. языка и словен. Императ. Акад. Наукъ, Петербург, 1936, том I., стор. 58. й черговi). Henryk Paszkiewicz: „Jagiellonowie a Moskwa“, t. I., Warszawa, 1933, розділ III і попередні дрібніші праці цього автора. St. Zajączkowski: оцінка згаданої книжки Пашкевича в „Ateneum Wileńskim“ за 1933—1934. pp., стор. 309—310., того ж реферат на поль. історич. зїзді в 1935. р. у Вильні, оголошений в „Pamiętnik-y“ цього зїзду в I. т., вид. у Львові, 1935. р. „Słownik Geograf. Królestwa Polskiego“, t. XI i Supplem. „Географ. статистич. словарь Россійской Имперіи“ составилъ П. Семеновъ. том IV, Петербургъ, 1868. Головацкий Я.: „Географ. словарь запад. словян. и югословян. земель и прилежащих странъ“, Вильна, 1884. Konst. J. Hładyłowicz: „Zmiany krajobrazu w ziemi lwowskiej od połowy XV do początku XX w.“, [Studja z historji społecz. i gospod. poświęcone prof. Fr. Bujakowi, Львів, 1931, стор. 101—132 з виказами місцевостей.

***ЛЕОНИД МАСЛОВ**, арх.*

Церква св. Трійці в Межирічі Острожському

Межиріч Острожський, маленьке волинське містечко лежить у трьох кільометрах від Острога, на невисокому взгірі, поміж річками Вілією та Збитенкою й цьому положенню, власне, завдячує свою назву. Містечко це дуже старе, одначе тепер нічим воно не різниться від звичайного села, а про його давнину свідчать лише: стара мурована церква, манастирські будинки й земні вали — рештки колишніх міських укріплень.

Першу писемну згадку про Межиріч маємо в документі з 1396. року, на підставі якого князь Федор Данилович одержав від князя Витовда на власність маєтки: Бродів, Радоселки, Радогощ, Межирече, Дяків, Свіщево, Озеряни, Городницю і два Ставки. В 1596. році Межиріч зветься вже містом, має укріплення й муровану церкву святої Трійці.

Межиріч Острожський. Манастир. — Фото Л. Маслов.

В 1605. році король Жигмонт III. надає Межиріччу магдебурське право, яке 1638. року підтверджує Володислав IV. Останній мужеський потомок Острожських, князь Януш, краківський каштелян в 1606—1609. роках, добудовує до св. Троїцької церкви манастирські забудування та враз із великою кількістю землі й фільварків дарує їх в 1612. році орденові францісканських монахів.

По смерті Януша (1620.) переходить Межиріч на власність споріднених з ним князів Заславських (Олександер кн. Заславський був жонатий з донькою Януша Острожського, Евфросінією), пізніше, почерзі, переходить він до Любомирських, Санґушків, Малаховських і врешті в 1794. році купує Межиріч разом із іншими маєтками Тадей Чацький. Маєтки ці в Чацького сконфіскував уряд і подарував їх ґенералові Ферезенові, який продав їх сенаторові Йосипові Ілінському; внук останнього, Олександер, з черги ж продав ці маєтки (1873. р.) департаментові „уделов".

В 1866. році церкву св. Трійці враз із манастирськими будинками й усіми маєтками відібрано від францісканів. Церкву віддано православному духовенству й від того часу є вона межирічською парохіяльною церквою. Всіж інші маєтки францісканів перейшли на власність уряду. В цьому ж році розібрали вже „непотрібну" стару деревяну, трьохбанну, передше парафіяльну, церкву святого Михайла й лише деревяний хрест на цьому місці вказує, що тут була колись цікава памятка українського деревяного церковного будівництва.

*
**

Церква св. Трійці в Межирічі своїм виглядом — дуже подібна до собору Богоявлення в Острозі й має плян, так само як і острожська церква, типовий для візантійсько-українських церков старокнязівської доби. Її брама зближена до куба, завершена пяти банями, із трьома нищими від властивої церкви, нерівними, сильно видовженими абси-

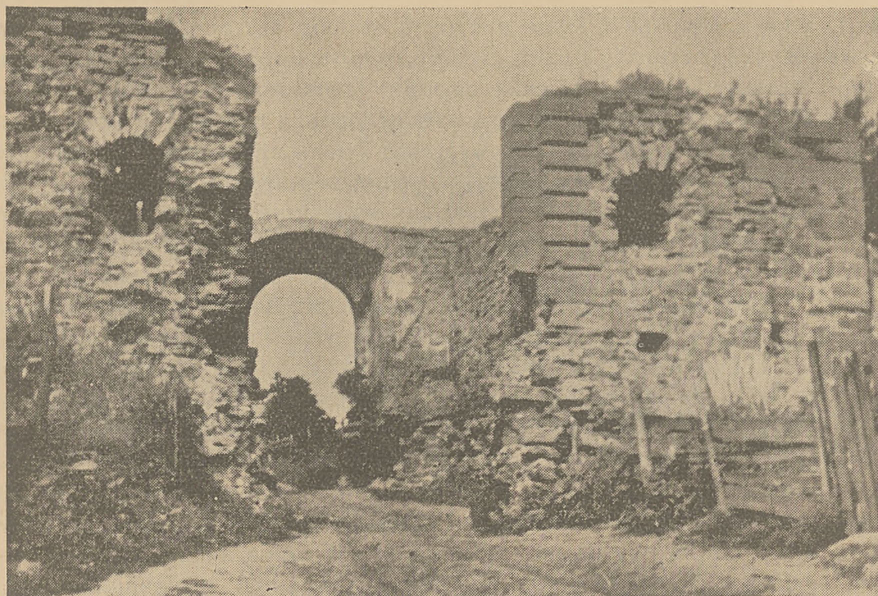
дами, з яких північна більше висунута на схід від південної. Дві пари масивних, квадратних у пляні, стовпів, ділить церкву на три поздовжні та три поперечні нави, з яких середні (поздовжна й поперечна) — ширші від решти. Стовпи ці вгорі сполучуються поміж собою й також із протилежними стінами — луками, над якими здіймається на високих назовні восьмистінних, посередині циліндричних підбанниках — пять бань. На зовнішніх стінах, у місцях, де луки спираються на стіни, для протиділання розпираючих сил луків — доставлені масивні, ґотицькі контрофорси, що ступнево звужуються вгорі. В західній частині церкви, аж до першої пари стовпів, уміщені хори, на які провадять круті, спіральні сходи, укриті в маленькій башенці в південно-західньому куті церкви. Входиться до церкви з заходу через добудований пізніше притвор, який заслонює порталь у стилі відродження і нижні частини ґотицьких контрофорсів, що ввійшли у склад бічних стін притвору.

В західній стіні церкви, поміж двома контрофорсами, над притвором уміщене ґотицьке вікно, а по його боках находяться два, по одному з кожної сторони, кругленькі віконця. Вікна ці служать до освітлення хорів. Середину церкви освітлюють із боків високі, острими луками закінчені, ґотицькі вікна по два в південній і північній стінах, а зверху кругло-закінчені вікна у стінах підбанників. Абсиди освітлюють вікна, уміщені в їх стінах.

З північної й південної сторін церкви, прямовісно до її стін добудовано коштом Януша Острожського в роках 1606—1609. поверхові манастирські будинки. Будинки ці, ставлені у стилі ренесансу, мають чотири наріжні циліндричні вежі з маленькими стрільничими віконцями і є прикриті тепер звичайними двохспадовими високими дахами; ко-

Межиріч Острожський. Церква св. Трійці. — Фото Л. Маслов.

Межиріч Острожський. Заславська брама. — Фото Л. Маслов.

лись, одначе, мали вони ломані дахи, закриті ренесансовими аттиками. На гладких фасадах будинків, у досить великому від себе віддаленні, уміщені вікна зі скромними ренесансовими обрямуваннями. На західній стіні находяться два однакові, типові для стилю ренесансу — порталі.

Церква й манастирські будинки — оточені високою мурованою стіною, у пляні в вигляді трапеції, з чотирома шостикутними, зі стрільничими віконцями, вежами по кутах, завершеними зубчастими ренесансовими аттиками. При західній стіні стоїть значно перебудована дзвінниця, в якій є брама на манастирське подвір'я.

Комплекс манастирських будинків, разом із муром, находиться в середині земних валів із бастіонами, що остали з колишніх фортифікацій містечка. В валах цих були колись дві брами, з яких осталися рештки до сьогоднішніх днів: із північі — Дубенська, з півдня — Заславська.

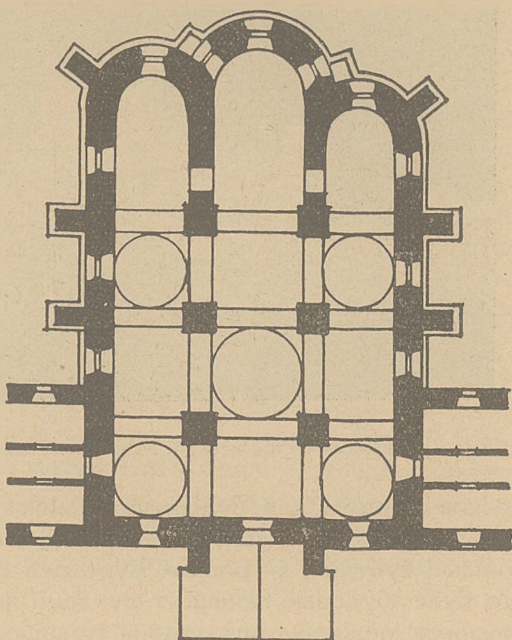
Недалеко Заславської брами сторчить самітньо старий комин із декораційним ренесансовим закінченням; це рештка якоїсь, тепер вже неіснуючої, нам незнаної будівлі.

***

Коли збудовано церкву св. Трійці в Межирічі — докладно не відомо; не доховалися до наших часів ніякі документи, які б могли свідчити про час її будови.

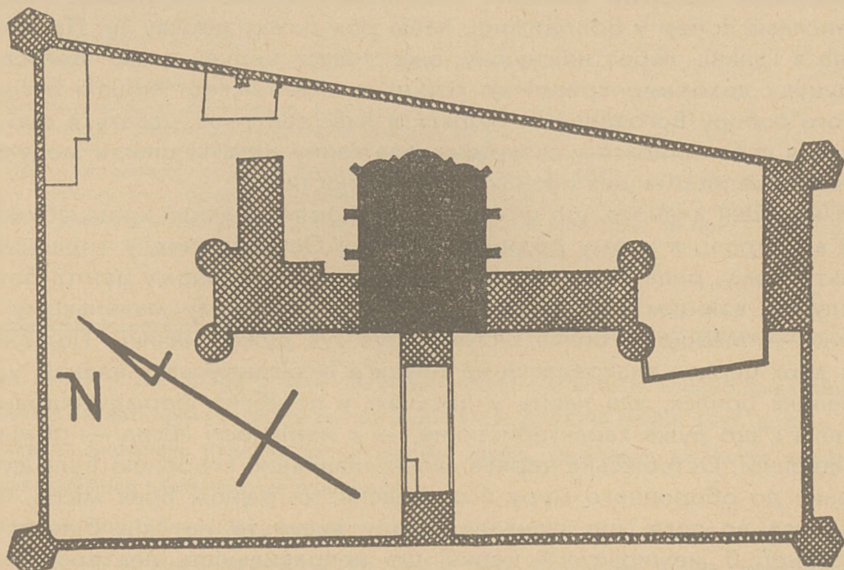
З цього теж приводу повстали різні здогади, а властиво, вивязався в літературі предмету спір за початкове призначення нашого памятника. Автори всіх російських праць згідно твердять, що початково

в Межиріччі збудовано церкву св. Трійці, яку пізніше замінено на костел. В літературі ж польській (в українській мові про межиріцьку церкву, здається, нічого не написано) трапляються гадки, згідні з наведеною вище, одначе багато авторів, ідентифікуючи будову церкви з заміною її на францісканський костел, відносить час її будови на роки 1606—1609. і називає фундатором костела й цілого манастиря Януша — князя Острожського; при цьому траплялися часами таки натягнення дійсности, як, наприклад, твердження, що церква була збудована в ґотицькому стилі й пізніше перероблено її у стилі візантійському (?!).

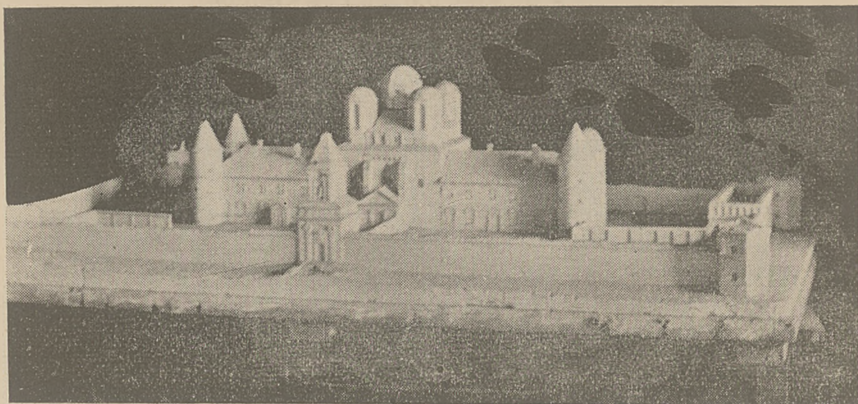

Межиріч Острожський. Церква св. Трійці. Плян за помірами інж. Сєнніцького.

В поважній науковій праці Молендзінського справа ця достаточно вияснена. Не підлягає найменшому сумніву, що наш памятник збудовано як церкву святої Трійці в XVI. столітті, не раніше 1521. року (рік будови острожського Богоявленського собору, який, безспірно, по-

Межиріч Острожський. Манастир. Плян за помірами інж. Сєнніцького.

Межиріч Острожський. Модель манастиря. — Фото Л. Маслов.

служив взірцем для будівничого межирічської церкви) й не пізніше 1596. року, коли то церква вже згадується в документах. Всі ж манастирські будинки, як рівнож мурована огорожа з вежами, що їх оточує, були збудовані пізніше з фундації Януша Острожського й пізніших власників Межиріча для ордена францісканських монахів.

Візантійський плян і брила межирічської церкви з застосуванням своєрідних ґотицьких конструкційних елєментів не являються, в цьому випадку, припадковим зіставленням двох стилів. Сполука сходу зі заходом в українській церковній архіґектурі, візантійського стилю з романським, чи пізніше — з ґотиком, є одною з засадничих її прикмет. Це вислід її поступового й льоґічного розвитку. Починаючи від романських, спочатку несмілих декораційних елєментів на візантійсько-українських церквах княжого Чернігова, через овручську церкву, Мстиславів собор у Володимирі, напів романську церкву св. Пантелеймона в Галичі, через неіснуючу вже тепер церкву Івана Богослова в Луцьку доходимо врешті до ґотицько-візантійської будівлі острожського собору Богоявлення. Будівлі, в якій два стилі, здається такі далекі від себе, злилися у своєрідну, але гарну цілість, цілість монументальну, без найменших познак провінційности.

Нічого теж дивного, що цей величавий, золотобанний храм, збудований в Острозі, в цьому родинному гнізді Острожських, у тодішньому культурному, релігійному й українському національному центрі Волині послужив взірцем для будови церкви у близькому маленькому містечку — Межирічі. Вплив Острога був тут дуже значний. Подібність цих двох церков висловилася не тільки в їх візантійських плянах, у пятибанних брилах, але навіть у деталях: у подібних формах підбанних стовпів і, що дуже характеристичне, — в нерівності абсид — північної й південної. Острожська церква своєю північною стороною була добудована до оборонного муру й це власне, як рівнож брак місця, причинилися до того, що північну абсиду висунуто на схід більше від південної. В межирічській церкві цю неправильність повторено, хоч немає до цього найменшої льоґічної підстави. Є це, правдоподібно,

вислідом того, що будівничий межирічської церкви був так очарований красою Богоявленського собору, що й не старався створити чогось оригінального, наслідуючи досить докладно форми, створені будівничим острожської церкви; можливо навіть, що парафіяне, для яких будовано цю церкву, або й самий фундатор застерегли, щоби нова церква була „така сама'", як острожська.

І так повстав у маленькій волинській містині, хоч не зовсім оригінальний, трохи провінційний, але цікавий і гарний памятник старої української церковної архітектури, який трагізмом обставин, по знищенні при кінці минулого століття острожського собору[1]) став єдиним памятником цього типу й тому він ще цінніший і ще цікавіший.

Пізніші, збудовані за Януша Острожського, будинки й манастирські стіни з вежами у стилі відродження у свому симетричному заложенні, з децидуючим акцентом посередині, яким є церква Святої Трійці, творять згармонізовану, багато розвинену у брилі — цілість. Свідчить це виразно, що дві різні, ворожі навіть, культури, у двох відмінних епохах часом можуть зложитися на великі культурні цінності. Щоби не було тільки темного, всенищучого, завзятого у своїй безпощадності — фанатизму.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Baliński M. i Lipiński T.: „Starożytna Polska“, т. III., 1886. 2. Батюшковъ П.: „Волынь“, Петербург, 1888. 3. Wołyniak: „Klasztor OO. Franciszkanów w Międzyrzeczu“, „Przewodnik katolicki“, 1929. 4. Dutkiewicz J.: „Zarys historyczny rozwoju architektury na Wołyniu“, „Wołyńskie wiadomości techniczne“, Луцьк, 1934, чч. 4—5. 5. Kardaszewicz St.: „Dzieje dawniejsze m. Ostroga“, Варшава, 1913. 6. Łuszczkiewicz Wł.: „Ruina Bohojawleńskiej cerkwi w zamku ostrogskim na Wołyniu“, „Sprawozdania Kom. Bad. Hist. Sztuki w Polsce“, т. III., Краків, 1886. 7. Molendziński K.: „Klasztor pofranciszkański w Międzyrzeczu Ostrogskim „Rocznik Wołyński“, т. IV., Рівне, 1935. 8. Н. І. Церков св. Тройцы въ с. Межиричѣ „Воскресное Чтенiе“. 1929, ч. 15. 9. Orłowicz M.: „Ilustrowany przewodnik po Wołyniu“, Луцьк, 1929. 10. „Ostróg“, „Ilustrowany pvzewodnik po Ostrogu“, Острiг, 1936. 11. Prusiewicz Al.: „Zamki i fortece na Wołyniu“, Луцьк, 1922. 12. Prusiewicz Al.: „Cerkwie na Wołyniu“, „Przeglad Wołyński“, 1925, ч. 22—25. 13. Rawita-Gawroński F.: „Klasztor O.O. Franciszkanów w Międzyrzeczu Ostrogskim“, Львів, 1917, т. XLIII. 14. „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego“. 15. Staśko I.: „Zabytki Polskie w Międzyrzeczu pod Ostrogiem“, „Ziemia“, 1928, ч. 20. 16. Stecki T. J.: „Wołyń“, т. I., Львів, 1864. 17. Теодоровичъ Н.: „Историко-статистическое описанiе церквей и приходовъ Волынской епархiи“, Почаїв, 1889, т. II. 18. Czekalski A.: „Jakie losy przechodził Międzyrzecz Ostrogski“, „Tęcza“, 1931, ч. 44.

---

[1]) При реставрації собору архітектом Івановим в 1887. році було розібрано значну частину руїн (щоб не завалились у часі робіт) і збудовано церкву наново; до нової церкви влучено лише нижні частини стін, за винятком північної, яка в більшості остала зі старих часів.

До цього числа ДОЛУЧАЄМО РОЗРАХУНКОВІ ПЕРЕКАЗИ нашого видавництва і просимо вислати ними передплату на журнал ЗА ДРУГИЙ ПІВРІК 1937. р. Всім, що дотепер не вирівняли передплати за перший піврік, висилаємо це шосте число як останнє; сьомого числа вже не вишлемо!

Гадаємо, що обовязком кожного свідомого українця є піддержати одинокий краєзнавче-туристичний журнал, а не читати його безплатно й цим доводити до руїни!

ФРАНЦ КОКОВСЬКИЙ

Хатнє будівництво в Костарівцях

Село Костарівці сяніцького повіту існувало вже в XV. столітті, В „актах ґродзкіх і зємскіх", що в них містяться документи й записки давніх судів, а саме в XI. і XVI. томах, згадується 30 разів це село. Перша записка походить із 10. листопада 1425. р., отже ще з того часу, коли на просторах сяніцької землі люди судилися українськими законами.

Назва села виводиться — мабуть — від слова „кустар", бо так у лемківському говорі зветься місце заросле кущами. Проф. Ладижинський, що довго працював у Сяноці, виводить цю назву від того, що в оселі, що тепер зоветься Костарівцями, нібито мешкали за княжих часів люди, що займалися грою в кості. Але це вияснення хибне. Можливе натомісць, що назва села походить від основника Костя (у польських джерелах зоветься село Costyrzowce).

Село розложилося при трьох головних дорогах: Шугаєвій, Хрущевій та Ґарковій; від цих знову ведуть вулиці Крокосова, Пирогова та Браткова. Вулиці й дороги беруть свої назви від тих селянських родів, що там давніше жили (Шугай, Хрущ, Крокус, Пиріг і т. п.).

У селі нема одноцільного способу будувати хати: одні — звернені до вулиці вікнами від мешкальної кімнати і цих є найбільше, інші — задньою стіною, а ще інші — господарськими будинками.

У Костарівцях є три типи будинків. Перший тип має такі відділи: „х а л у п а" (мешкальна кімната), позаду за нею к о м о р а, що до неї входиться окремими дверима, а не через „халупу", с і н и, с т а й н я, в о з і в н я, в о б о н ь с к о (боїще) і с т о д о л а. У другому типі є такі відділи: „х а л у п а", за нею „в а н ь к и р" із печею, с і н и, а їх задня частина творить „к о м і р к у", с т а й н я, „в о б о н ь с к о", с т о д о л а, в о з і в н я. Возівня буває прибудована або до цілого будинку так, що притикає одною стіною до стодоли, або построєна перед входом до стодоли, ніби піддашшя. Третій тип — це хата вбогого селянина. Складається вона з таких частей: „х а л у п а", в а н ь к и р, с і н и, к о м і р к а, с т а й н я, „в о б о н ь с к о". Дуже рідко стрічається при цьому типі возівню.

Довкола тих стін будинку, що не мають вікон, є „загата". Загату роблять зі снопів, хворосту або порубаного дерева. Перед вікнами „халупи" загата зроблена із жовтої глини. Усі будинки ставлять із ялицевого дерева „на вугли". Матеріял купують у лісі, в горах, на пні, звозять додому й тут самі обробляють. Кількох господарів має мурованки з цегли, що її самі випалюють.

Під вугли дають велике каміння або дубові колоди, а на них кладуть „трам". Це перший бальок із дубового дерева. На трам йдуть протеси з ялиць, звуть їх також „бальки", остання протеса під верхом зветься „платов", а до неї прибивають „крокви", що творять підставу даху. На півперек на крокви прибивають „лати", а на них приміщують „кички" (сніпки) із соломи, що творять стріху. Стріха вистає майже на 1 м понад зруб „халупи" і творить „острижицю" (окап), що спирається на ла-

тах, а ці знову на третій протесі згори, що значно вистає поза вугол. Під „острижницею" є дошки, а на них приміщує „ґазда" різні свої причандали. Це місце називається в Костарівцях „пуцибітка" (підсобітка). На верх даху, де не дуже щільно сходяться лати з „кичками", кладуть „боввана", щоби не затікала вода. „Бовван" — це плетений із соломи валок. Щоби він щільно приставав, криють його „окрачкою" із ділених у двоє кичок, а „окрачку" притискають латами, що їх звуть „ярмо". Часом притискають окрачку „ключами". Так називають два схрещені в виді букви „Х" патики, що долішніми раменами притискають „окрачку". Дах критий соломою називають „стріха". Дві довші його часті не мають окремої назви, дві коротші називають „затилок", коли вони пошиті соломою, або „фаціят", коли вони покриті дошками. В цих частях даху є отвір, що допроваджує світло на стрих („на гору").

Перед хатою є хідник уложений із каміння широкий до 1 і $^1/_2$ м, а звуть його „підсіння". Хати білять вапном, перемішаним із синькою. Ворота до „вобоньска" мастять жовтими, повздовжними пасами із глини. Двері в хатах однокрилі, вікна бувають двох типів: більші, двокрилові до відчинювання й менші, що складаються із шости шибок рями в них забиті цвяхами та їх не відчиняють. Цих вікон уже дуже мало.

В нутрі „халупи" головне місце займає піч („пец"). „Сиплять" її переважно в „халупі", в новіщих будинках у ванькірі. Печі є великі, з „капами", що властиво творять комин. Отвір до печі зовуть „челюсть", а склепіння в середині „піднібє", місце, де горить вогонь — „ватра". Місце перед челюстю зовуть „припіч", до неї звичайне прибудована мала кухонка, щоби варити страву. Верх печі називають „пец", лаву вздовж печі „запічок".

Площу перед хатою звуть „обора". При будові хати придержуються таких звичаїв: Коли закладають „трами", робить господар „закладини", цебто гостину для майстрів та близьких сусідів. Ця гостина відбувається на тому місці, де має стояти хата. На гостині дають хліб, сир та горілку.

В углах, де сходяться трами, роблять долотом дірку й там вкладають якийсь гріш, на те, щоб у цій хаті „було добро", щоб там трималися гроші. Перед тим, нім почнуть жити в хаті, пускають у хату через вікно від полудня півня, „щоб ґазда тримався хати". Цього півня не можна ні різати, ні продавати. В Костарівцях трапилося раз таке, що такий півень жив потім ще 14 літ і зробився такий лютий, що скакав на людей та клював їх. (Звичай вкидання звірів до нової пустої ще хати на Лемківщині досить поширений, в різних селах пускають до хати півня, кота чи іншу звірину. Це старий звичай із поганських часів. В давнину пускали до незамешкалої хати звірів перед людьми на те, щоб „лихе", що було в пустій хаті чіпилося тої звірини, а не людей, що будуть мешкати в хаті).

Коли на хату поклали вже крокви, майстри дають на них „віху" з галуззя верби чи ялиці, а на ній начіпляють квітки (живі або з паперу). Господар мусить „викупитися" та зробити гостину.

Кожне обістя огороджене осиковим „парканом". Цей паркан склада-

ється із „стоупиків", до них прибиті півперечні „лати", а до них „штахети" (осикове кілля „роскіпане', цебто розколене та обтесане).

У Костарівцях є ще тільки одна курна хата. Місце у стелі й даху, куди виходить дим, називають „димником".

ВОЛОДИМИР ОГОНОВСЬКИЙ

Густота населення Галичини

Одним з найцікавіших питань науки про населення (демоґрафії) є питання числового відношення кількости населення до простору поверхні або т. зв. густота населення. Цей показник (коефіцієнт), що є вислідом відношення до площі 1 км², є дуже характеристичний для природних умовин країни, господарського стану країни та не раз і розвитку заселення країни.

Але, щоби якналежить зрозуміти ці числа, треба вжити до цього відповідних територіяльних одиниць. Найкраще вживати одиниць простором не надто великих, бо тоді ми все ближче дійсного стану. Коли ж взяти більшу територіяльну одиницю, наприклад, політичний повіт Косів — то його густота населення виносить 50 меш. на 1 км²; але в цьому повіті є громади (Дземброня та Гринява), де живе менше 10 меш. на км², більшість населення живе у громадах, що мають густоту 55 меш. на км², а є й села, що мають густоту понад 175 на км² (Старі Кути, Рожнів, Тюдів). Це, очевидно, тому, що південна гірська частина повіту зайнята полонинами та лісами, північна — низинна, рільнича, ще й у додатку на окраїнах перенаселена. Тому найкраще брати на територіяльну одиницю не повіти, але громади та їх густоту значити на ґеоґрафічній карті.

Це і зроблено для всіх 3.891 громад Галичини[1]). Тут на просторі 56.750 км² живе 5.590.000 меш., що дає густоту 98. Автім ця густота колихається від 3—8.260 меш. на 1 км². Звичайно найбільшу густоту мають міста. І це майже правило, що оселя з густотою понад 200 меш. на км² це місто, бо лише 70 сіл має цю густоту, з другої сторони ³/₄ міського населення живе в оселях з густотою понад 200. Загалом у Галичині є 1.465.000 міського населення, отже 26% усего населення, але з того аж 850.000 живе в містах із населенням понад 10.000 меш.

Якщо брати під увагу лише сільське населення, то й тоді густота Галичини дуже велика, 76 меш. на 1 км². Але й тут маємо великі колихання. Все таки ці колихання не є неправильні чи загадочні, а навпаки читаємо в них неодно зі сьогочасного та минулого нашої Батьківщини. Колихання вияснюється діянням різних чинників не раз діяметрально відмінних. Бо маємо в Галичині й високу, неврожайну, майже незаселену Верховину, а побіч неї невисоко понад ровенем моря положене, врожайне та перенаселене Поділля. Маємо карпатські праліси та безлісний покутський степ. Маємо округи нафтового, деревельного та со-

[1]) Під Галичиною розуміємо 47 політичних повітів на схід від західньої границі повітів Ярослав, Перемишль, Добромиль і Сянік і південні частини західньо-лемківських повітів.

леварного промислу, а побіч них області мандрівного пастирства та рільництва з ґрунтами від найкращих до найгірших. Маємо околиці, заселені з давен-давна, а побіч них околиці, заселені недавно. Маємо врешті на нашій території головний европейський вододіл і чотири сточища великих рік: Дністра, Прута, Сяну та Буга, що скермовують свої води в різні сторони.

Густоту населення Галичини загалом ілюструє ця табличка:

	0–49	50–99	100–199	більше 200	Разом
	мешканців на 1 км²				
% усеї поверхні	20	48	28	4	100
″ усего населення	6	37	37	20	100

Територіяльно можна поділити густоту населення Галичини на ряд виразних областей і ряд переходових смуг. До виразних областей треба зачислити 5 додатніх огнищ, себто таких, де густота населення дуже велика, 6 відємних огнищ, де густота населення мала. Додатні на долу-

ченій карті — чертковані, відємні — кратковані, переходові смуги — білі.

На південному сході маємо І-ше додатнє вогнище, т. зв. дністропрутське. Його віссю є лінія Жидачів—Снятин. Отже, воно обіймає сточище Дністра від місця, де він покидає Велике Болото аж до брами в лісистий яр, обіймає притоки Дністра, що покидають гори та ліси, обіймає сточище Прута, що покидає Карпати та зближається до сточища Дністра. Густота цього вогнища є 155 на 1 км². Вона велика, бо завдяки корисному ґеоґрафічному положенню, прастарим дорогам, врожайним ґрунтам із давен-давна була це область заселена. Тут ріллі 70% поверхні й лише невеликі простори — промислові.

Безпосередньо, лише частинно відділене переходовими смугами, межує із дністро-прутським додатнім вогнищем 1-ше відємне вогнище, східньо-карпатське. Простягається воно від верхівїв Черемоша по верхівя Стрия і Дністра. Переважають тут ліси (70%) і полонини, ріллі мало (7%). Тут густота 15 на 1 км². На захід від нього маємо західньо-карпатське відємне вогнище (2-ге). Воно обіймає частини Бойківщини та Лемківщини. Тут густота 33 на 1 км², лісу 50%, ріллі 30%.

Оба відємні вогнища — переділені середньо-густо заселеною й найдавнішою „дорогою на Угри". Вона та Сянове Підкарпаття — теж середньо-густо заселене — звязують західньо-карпатське вогнище із двома додатніми вогнищами: самбірським і перемиським.

Вони оба лежать там, де Дністер і Сян виходять із гір і найближче підходять до себе. Оба ці вогнища старі (II і III) і сьогодні вже зі собою зрослі. Самбірське вогнище — ще сьогодні найбільш промислове вогнище Галичини, бо до нього долучився в недавньому минулому Бориславський Басейн. Тут густота 250 на 1 км², ріллі 40%, лісу 20% поверхні. Велике Болото припиняє його пошир на схід і воно півкругом обходить його. Віссю перемиського вогнища є Сян. Вогнище рільниче, густота 160 меш. на 1 км², ріллі 70%, лісу 12% поверхні.

Оба згадані вогнища лучаться із львівським додатнім вогнищем (IV). Це теж старе вогнище, завдяки свому ключевому положенню у сточищі Буга, де він найближче підходить до сточища Дністра та Сяну. Вісь цього вогнища це Городок—Золочів, а вид виказує виразне тяготіння до Буга. Завдяки великому торговельно-промисловому центрові густота вогнища 260 на 1 км², ріллі 60%, лісу 25% поверхні.

На півдні львівського вогнища маємо переходову середньо-густо заселену смугу. Вона відділює його від дністро-прутського вогнища. На заході вона переходить у відємне вогнище (3) Великого Болота. Тут сіножатей 50%, ріллі 25% поверхні, густота 56 на 1 км².

Від півночі припинюють поширення львівського вогнища три відємні вогнища: ростіцьке (4), надбужанське (5) і стирське (6). Вони лісові, густота 58 на 1 км², лісу 55%, ріллі 25% поверхні.

На східні окраїнах Галичини маємо ще одно додатнє вогнище — подільське (V). Центрами його стара Теребовля й нові: Тернопіль і Чортків. Його віссю Серет, але воно поширюється водночас у сторону Збруча та Стрипи. Це вогнище сьогодні має острівний характер, але

здається дуже скоро зростеться із дністро-прутським огнищем. Вогнище наскрізь рільниче. Ріллі 80% поверхні, густота 140 на 1 км².

Всі додатні вогнища мають 15.000 км² і 2,750.000 меш., густота 188 на 1 км².

Всі відємні вогнища мають 14.000 км² і 450.000 меш., густота 32 на 1 км².

Разом відємні та додатні вогнища займають 50% поверхні і 57% населення всеї Галичини.

З цього короткого огляду бачимо, що густота населення Галичини не знівелювала фізично-ґеоґрафічних і історично-ґеоґрафічних чинників. Це не є сухі статистичні числа, а живі показники різноманітного сьогочасного стану та багатої бувальщини.

ФРАНЦ КОКОВСЬКИЙ

Музей „Лемківщина" в Сяноці

З легкої руки основників, а головно при повній саможертви праці проф. Льва Ґеца, відомого мистця-маляра, розбудувався в Саноці музей „Лемківщина" так, що сьогодні можна його сміло зачислити до наших передових обласних музеїв. До оснування цього музея причинилися в головній мірі своїми порадами, вказівками й заохотою пок. др. В. Кобільник, др В. Гуркевич і проф. І. Филипчак із Самбора. Основниками були: о. Е. Константинович, о. Венгринович, пані О. Ванчицька, п. С. Коковська, ґімназійні вчителі: пок. В. Чайківський, Іван Флюнт, Лев Ґец, а крім них ще др В. Блавацький і я. Та найбільше труду, запалу і знання вклав у цей музей проф. Лев Ґец, що до сьогоднішнього дня повнить обовязки голови товариства й кустоса музея.

Ікона з XVI. ст. з Бартного (права сторона іконастасу).

»Хуста св. Вероніки«. Голова Ісуса Христа. Ікона XVI. ст.

Від часу існування, то є від 1931. р. призбирав музей 7515 експонатів, за останній рік прибуло 994 катальоґових чисел. Між експонатами є 151 ікон із XV—XIX. ст., документів — 2783 шт., нумізматики — 410, медалів — 39, документів У. Н. Р. — 232, зразків старих тканин — 109, вишивок — 263, книг — 548 (в цьому понад 100 рукописів), писанок — 140, світлин — 250, а дальше банкноти, картки, моделі, господарське знаряддя й і.

В короткій, інформаційній статтейці годі розводитися над усіми експонатами, вичислювати їх. Всежтаки слід згадати деякі з них, щоб бодай у малій мірі познайомити читача з цим культурним багатством, що міститься в музеї „Лемківщина".

На перший плян висувається відділ церковного мистецтва зі своїми такими чудовими й добре вдержаними іконами з XV—XVII. ст., як „Розпяття" з Рихвалду, „Деісус" з Бортного, „Хуста св. Вероніки" з Руської Яблониці, „Матір Божа" з Долини, „Св. Михайло" із Хревти. Відділ цей доповнюють старі церковні чаші, деревяні та скляні, деревяні монстранції та павуки, антимінси з початків XVIII. ст., церковний дзвін у формі вигнутої штаби заліза й і.

Бібліотечний відділ має, як я згадував, багато рукописних церковних книг, між ними дуже цінне рукописне „Учительне Євангеліє" з села Радошиць. Замітне воно тим, що частинно писане лемківським говором, а що походить воно з XVII. століття, дає нам образ, як в тому часі виглядав лемківський говір. Бібліотечний діл доповнює підручна наукова бібліотека та збірка друків і книг про Лемківщину.

Історичний відділ має ориґінальні документи або їх вірні відписи, починаючи із другої половини XVI. ст., між ними майже сотню актів, що

торкаються історії процесу громадян Просіка з орендарями королівських земель. Цей процес почався в 1553. р., а покінчився аж в 1832. р., отже, тривав майже 300 років.

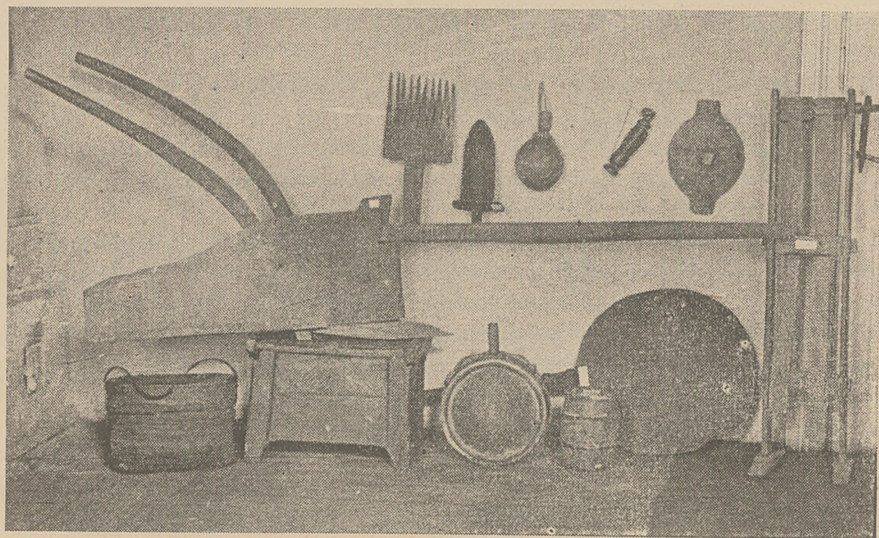
Історичний відділ доповнюють документи з часів 1918—1919. рр. Є тут накази, письма, пашпорти У. Н. Р., але особливо цікаві документи т. зв. „Команчанської Республики". Бо треба знати, що майже 30 сіл саніцького повіту в листопаді 1918. р. проголосило було постанову получитися зі Східньою Галичиною, а враз із нею з Україною, а що не могли добитися сполуки, то створили свою місцеву управу й самі собою управляли.

Куток музея »Лемківщина« й гол. Т-ва Л. Ґец, арт. мал.

З основаного в цьому році відділу старих тканин, що його веде Ірина Добрянська, треба відмітити гарні зразки тканин XVIII. і XIX. ст. різних стилів. Відділ цей виказує різні впливи на наше ткацьке мистецтво, а є там навіть узори з асирійськими мотивами.

Лемківські вишивки та писанки є з огляду на свої мотиви (символ

Частина етноґрафічної збірки.

сонця і свастика) дуже скромні. Зате дуже цікаві в цьому відділі зразки селянського коронкарства з села Улюча.

Наприкінці згадати треба ще археольоґічні памятки (кремяне знаряддя й т. п.), зразки зброї (стрільна) з княжих часів і гармату з часів Хмельниччини.

ЯРОСЛАВ ВИТОШИНСЬКИЙ

Спомини з моїх прогульок

I

Прогульки займають окрему частину мого життя. Ще змалку був я непосидющим і мав нахил до руху. Потім у ґімназії й у часі університетських студій у Відні був з мене завзятий руховик.

Немає сумніву, що на розбудження в мене нахилу до туристити вплинув також немало і краєвид околиці, в якій я зріс. Це було на Підгірї, в селі Глубокім, богородчанського повіту. Саме село положене у глибокому ярі, але з горбів по обох сторонах яру розлягався доволі широкий вид, лише від заходу й півночі обмежений довгою, покритою густим лісом смугою вододілу між Бистрицею й Луквою. Зате від півдня, а ще більше від південного сходу краєвид дуже далекий і мальовничий. Від півдня в віддалі 20—30 км видно гору Кливу, а за нею могутні Ґорґани: Ігровище, Високу, Сивулю, що неначе панують над цілим овидом. Дальше видно інші Ґорґани: Добошанку, Синяк, Явірник, Хомяк, а ще дальше, в віддалі 80—100 км хребет Чорногори та коломийські верхи. Від сходу заслоняють краєвид лагідно піднесені береги Надвірнянської Бистриці, а від північного сходу видно Станиславів та білі Вовчинецькі горби. Проте не дивниця, що ці далекі простори змалку приманювали мене до себе й викликували цікавість подивитися, як виглядають ці гори зблизька... А з цим нахил до мандрівок...

Цей нахил підсилювали ще й подорожі, які відбув я в дуже молодому віці, очевидно, разом із ріднею.

Може в віці 6—7 літ їздив я з Глубокого аж до Красноїлі на св. Петра на храм. Їхалося вигідно, своїми кіньми, етапами, повертаючи часто подорозі до родичів, яких моя попівська родина мала в цих околицях дуже багато. І так подорозі повернули ми й ночували в Парищах коло Надвірної, де парохом був о. Степан Колянковський, рідний брат мого діда по матері, о. Михайла, пароха в Радчі коло Станиславова. Потім заїхали ми до Мишина, села коло Коломиї, де парохом був о. Йосафат Кобринський, основник Народнього Дому в Коломиї, а його подругою п. Волянська (з дому), рідна сестра моєї бабки по батькові. Відсіля переїхали ми до Косова, де жив другий брат мого діда, Ілярій Колянковський, урядник при салінах. В Кутах був парохом о. Михайло Колянковський, син пароха Парищ. Потім приходив на чергу Тюдів, де жив рідний брат моєї бабки — Йосип Волянський, власник реальности і громадський писар чи війт. А дальше, в Великому Ріжні була рідна сестра мого батька за Іваном Левицьким, також власником ре-

альности і громадським писарем. З Ріжна їхали ми вже до Красноїлі, до мого діда о. Сильвестра Витошинського. Був це вже чоловік старенький, але ще веселий і дуже радий цілій громаді дітей та внуків, що зїздилися до нього на храм.

Із цеї далекої дороги вбилося мені в память Сокільське зі своїми дикими скелями та гострим пробоєм Черемоша під ними й ціла дорога понад бистрий Черемош, місцями така вузька, що нераз на трохи ширших її частинах треба було дожидати, щоби виминутися з другою фірою, яка надїздила із противної сторони.

З побуту у Красноїлі пригадую собі небагато. Памятаю, як дивувався я, коли почув, що гуцул, щоправда також старий, промовляв до мого діда: „Ти, панотче...", що в моїх сторонах було неможливе. Пригадую собі також гуцульський похорон на санях, але це не було вже для мене новиною, бо й у Глубокім також везли тоді небіжчика тільки на санях. Зате не міг я наслухатися жалібного плачу чотирьох трембітарів, що проводили покійника до гробу.

Із Глубокого відвідав я також одного року Манявський Скит, а іншим разом був на прощі в Гошеві. Там з немалим зачудуванням почув я співане богослуження в супроводі орґанів. Це видалося мені неприродним і негарним...

Подорозі повертали ми в Долині до пароха о. Григора Лопатинського, діда о. Дамяна, емеритованого катихита й пароха Успенської церкви у Львові. Там пізнав я вперше Ярослава Лопатинського, пізніше визначного композитора й лікаря в Гологорах. О. Григор Лопатинський мав за жінку рідну сестру мого діда, о. Михайла Колянковського.

В 1883. р. їздив я з ріднею із Глубокого аж до Сенечела, де парохом був о. Юліян Охримович, батько д-ра Володимира, що був жонатий із тітечною сестрою моєї мами, Кобилянською з дому. Подорозі відвідали ми Рожнітів, удруге Долину, де парохом був вже о. Йосип Лопатинський, зять о. Григора, Солуків, де знову парохом був о. Іван Каратницький, жонатий з рідною сестрою мого батька, Пациків, де парохом був також близький родич о. Яцикевич, і Велдіж. У Велдіжі був парохом о. Хризант Колянковський, рідний брат мого діда. Там пізнав я також суддю Антона Дольницького, тепер гофрата в Відні.

З Велдіжа переїхали ми через Людвиківку понад Свічу до Сенечела. Само собою, в Сенечелі була велика втіха. Село далеке від світа, віддалене на яких 5—6 миль від Велдіжа, тож усі раді були гостям. Загалі Охримовичі були дуже гостинні. Самий о. Юліян був людиною дуже талановитою й начитаною, живо цікавився народніми, суспільними й політичними справами, був добрим діялєктиком і незвичайно любив дискусію... Володимир тоді якраз скінчив був III. ґімназійну клясу й також проявляв великі спосібности, якими так визначився в пізнішому житті. При нагоді згадаємо тут, що батько о. Юліяна належав до тих революціонерів 40-вих років XIX. століття, що гірко покутували в Куфштайні за свої революційні ідеї, що їх ширили австрійські поляки, приготовляючи повстання.

От такі то перші мої поїздки по різних наших доволі від себе віддалених околицях безсумніву викликували в мене зацікавлення до краси наших земель і будили нахил до туристики, якою я потім все моє життя займався, якщо тільки дозволяли на те умовини.

З життя краєзнавчих установ

Дня 25. IV. 1937. відбулися Звичайні Загальні Збори філії Українського Туристично-Краєзнавчого Товариства »П Л А Й« в Стриї. Приявних було 30 членів. Зі звітів поодиноких референтів приявні довідалися, що Товариство за діловий рік значно поступило наперед у розвитку. І так: число членів зросло з 37 на 54, майже щодва тижні було засідання виділу або сходини, закуплено дещо з туристичного і спортового приладдя, маєток Товариства збільшився на 150.40 зл. Свою діяльність проявляло Т-во у трьох секціях: прогульковій, лещетарській і спортовій. Секція прогулькова уладила продовж року 12 прогульок, збільшила число туристичних карт, закупила один туристичний провідник.

Секція лещетарська уладила 8 прогульок, брала участь у лещетарськім таборі й у краєвих змаганнях, де зайняла 4. місце.

Найбільше рухлива була спортова секція. Члени вправляли реґулярно 2 рази в тижні, зимою в залі »Сокола«, літом на площі П. В. і В. Ф. і брали участь в 7-ми змаганнях, внутрішніх, окружних і краєвих. При секції є одна з найкращих дружин легко-атлетичних краю: на краєвих змаганнях у вересні ц. р. зайняла 2. місце. Члени секції є під гігієнічно-лікарською опікою й перед більшими змаганнями піддавалися лікарським оглядинам.

В часі карнавалу Т-во уладило вечерниці й данцінґ, які дали 141 зл. чистого доходу. Загальний касовий білянс замкнув скарбник із надвишкою 150.44 зл.

По дискусії вибрано новий виділ у майже незміненому складі з д-ром Дмитречком у проводі.

Прийняті постанови:

Загальні Збори уважають, що постанови прийняті останніми Загальними Зборами є дальше актуальні і припоручають новому виділові вперто й послідовно переводити їх у життя, а саме:

1. Спопуляризувати думку закупна власного спортового майдану і збирати фонди на цю ціль.
2. Подбати про домівку й фахову туристичну бібліотеку.
3. Звернути більшу увагу на туристику, подбати про технічне приладдя, як шатра, туристичні карти, тощо.
4. Накладають обовязок на кожного члена придбати для Т-ва одного нового члена.
5. Зокрема припоручають новому виділові утворити секцію краєзнавства та навязати тісніші взаємини з музейним товариством »Верховина«.
6. Взивають членів запренумерувати через виділ фаховий орґан »Плаю« »Наша Батьківщина«.

Від Редакції й Адміністрації

Всіх наших Вп. Читачів просимо негайно вирівняти передплату на другий півріч 1937. р., бо видавництво наше не має кредиту у друкарні й не зможе видавати дальше журналу, якщо Передплатники довго зволікатимуть із висилкою передплати.

В останньому числі »Н. Б.« трапилася в рецензії книжки »Слолиця Гербуртів« помилка. Автор цей книжки називається не Микола Тец, як було видруковано, а Микола Гец. За цю помилку автора перепрошуємо.

Передплата: для краю, Австрії, Чехословаччини й Румунії 6 зл. річно, 3.50 піврічно. Ціна примірника 0.75 зл. Для інших країв — 2 ам. дол. річно, 1.20 дол. піврічно.

Число розрахункового переказу 256.

Адреса редакції й адміністрації: Львів, Чарнецького 26.

Видавець: Микола Кулицький. Відповідальний редактор Михайло Таранько.

Друкарня Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького ч. 26.